

ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ БОРОТЬБИ З ОРГАНІЗОВАНОЮ ЗЛОЧИННІСТЮ

УДК 351.94:342.7:351.746.2

Взаємодія оперативних підрозділів зі слідчими при фіксації злочинів, що пов'язані із заняттям гральним бізнесом

Гоменюк Андрій Миколайович –
начальник ДСБЕЗ ГУ МВС України в Київській області

У статті розглядається взаємодія оперативних підрозділів зі слідчими у процесі фіксації злочинів, що пов'язані з заняттям гральним бізнесом.

Ключові слова: злочини, що пов'язані з заняттям гральним бізнесом, фіксація злочинів, оперативні та слідчі підрозділи, взаємодія.

З моменту визнання незалежності України виникли та почали швидко розвиватися суб'єкти господарювання, що надавали послуги у сфері грального бізнесу. Паразитуючи на прагненні частини населення до отримання “легких грошей”, ділки швидко накопичували первинний капітал, що самовідтворювався та дозволяв відкривати нові казино, салони гральних автоматів, букмекерські контори тощо. Після заборони заняття таким видом господарської діяльності, незважаючи на посилення державно-правової протидії соціально негативному явищу – заняттю гральним бізнесом [1; 2], зокрема шляхом доповнення Кримінального кодексу (далі – КК) України статтею 203², у якій встановлено кримінальну відповідальність за заняття гральним бізнесом [3], досі мають місце випадки незаконної організації, проведення азартних ігор з наданням можливості доступу до них невизначеному колу зацікавлених осіб, зокрема неповнолітнім. Міністерством внутрішніх справ

України на постійній основі вживаються заходи, спрямовані на викриття та припинення незаконної діяльності суб'єктів господарювання, якими, в порушення вимог чинного законодавства України, організовано діяльність закладів з проведення азартних ігор або надання можливості доступу до них через мережу Інтернет. Проведений аналіз результатів, отриманих унаслідок вжитих заходів, свідчить про підвищення ефективності роботи органів внутрішніх справ на цьому напрямку та, як наслідок, зменшення кількості функціонуючих об'єктів грального бізнесу. Впродовж 2013 року відкрито 1118 (без урахування закритих) кримінальних проваджень за ст. 203-2 (Зайняття гральним бізнесом) КК України, з яких 466 (10 % з числа закінчених) направлено до суду з обвинувальним актом, повідомлено про підозру особам по 539 кримінальних провадженнях, до суду направлено 3 кримінальних провадження з ознаками організованості, зібрані підрозділами ДСБЕЗ Дніпропетровської (3 особи), Житомирської (3 особи) та Херсонської (8 осіб) областей, відносно осіб, які займалися організацією незаконного грального бізнесу. Знешкоджено діяльність понад двох тисяч (2291) гральних закладів, у правоохоронців вилучено понад 29 тис. одиниць грального обладнання (у тому числі, понад 16 тис. гральних автоматів, понад 11 тис. одиниць комп'ютерної техніки, 998 покерних столів, рулеток) і грошові кошти на загальну суму понад 4 млн грн (4,5 млн грн), заведено 117 справ оперативного об'єкту відносно організаторів грального бізнесу. Відносно недавня криміналізація зазначених дій, що майже співпала за часом з моментом прийняття та становлення нового кримінально-процесуального законодавства, не дала змоги відпрацювати та науково обґрунтувати діяльність оперативних підрозділів у взаємодії зі слідчими в процесі фіксації зазначених злочинів.

Новим КПК України [4] в чинне кримінально-процесуальне законодавство введено поняття негласних слідчих (розшукових) дій, система та методика проведення яких ще задовго до затверд-

ження закону стали предметом активних наукових дискусій. Негласні слідчі (розшукові) дії, закріплені главою 21 КПК України, за сутністю та змістом проваджуваних дій корелюють із оперативно-розшуковими заходами, закріпленими ч. 1 ст. 8 Закону України “Про оперативно-розшукову діяльність” [5]. Згідно зі ст. 246 чинного Кримінального процесуального кодексу України, негласні слідчі (розшукові) дії – це різновид слідчих (розшукових) дій, відомості про факт і методи проведення яких не підлягають розголошенню, за винятком випадків, передбачених КПК. Негласні слідчі (розшукові) дії проводяться у випадках, якщо відомості про злочин та особу, яка його вчинила, неможливо отримати в інший спосіб. Негласні слідчі (розшукові) дії проводяться виключно у кримінальному провадженні щодо тяжких або особливо тяжких злочинів. Суттєвим недоліком КПК, на нашу думку, є неправильний статус, наданий інституту негласних слідчих (розшукових) дій. Так, семантика слова “негласний” означає невідомий для інших; прихований, таємний. Саме така таємна спрямованість більш притаманна оперативно-розшуковій діяльності, оскільки вона складається із системи гласних і негласних пошукових, розвідувальних та контррозвідувальних заходів, що здійснюються із застосуванням оперативних та оперативно-технічних засобів. Слідчі ж дії – це регламентовані кримінально-процесуальним законом процесуальні дії, що спрямовані на збирання, фіксацію та перевірку доказів. Критеріями віднесення будь-яких процесуальних дій до кола слідчих є: їх пізнавальна спрямованість, тобто спрямованість на збирання, фіксацію і перевірку доказів; наявність передбаченої законом процесуальної форми, відповідно до якої проводяться слідчі дії; можливість порушення в перебігу їх проведення прав і законних інтересів осіб, у зв’язку з чим деякі з них проводяться тільки після дачі згоди на те суду або з санкції прокурора; можливість застосування державного примусу при їх проведенні. Із наведеного випливає, що негласні слідчі дії, які запропонували розробники КПК, не повністю відповідають указанним критеріям, оскільки за своєю природою вони є оперативно-розшуковими. Незважаючи на суттєві відмінності між процесуальними доказами та доказами, отриманими в результаті негласних (розшукових) слідчих дій та оперативно-розшукової діяльності, КПК фактично об’єднує в єдине ціле оперативно-розшукову діяльність і досудове слідство, наділяючи слідчого невластивими йому повноваженнями на проведення негласних (розшукових) слідчих дій, таких як аудіо-, відеоконтроль особи; арешт, огляд і виїмка кореспонденції; зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж; зняття інформації з електронних інформаційних систем; обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи; встановлення місцезнаходження радіоелектронного засобу; спостереження за особою, річчю або місцем; аудіо-, відеоконтроль місця; контроль за вчиненням

злочину; виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації; негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження; використання конфіденційного співробітництва. Зазначені заходи проводилися, проводяться і повинні в майбутньому проводитися лише спеціально уповноваженими оперативними підрозділами, які мають відповідні спеціальні засоби, а головне – належну підготовку, знання та навички. Слідчий же за фахом, у першу чергу, повинен бути спеціалістом у галузі права, мати спеціальність “правознавство” та кваліфікацію “юрист”, а не бути, наприклад, спеціалістом у технічних галузях [6]. Але внаслідок суттєвого впливу кримінально-процесуального законодавства на діяльність оперативних підрозділів, у тому числі й при розкритті злочинів, що пов’язані із заняттям гральним бізнесом, виникла необхідність теоретично обґрунтувати порядок взаємодії оперативних підрозділів зі слідчими, оскільки відомчі накази [7] таку взаємодію регламентують лише поверхово.

Вчені зазначають, що однією із безумовних гарантій законності провадження негласних слідчих (розшукових) дій необхідно вважати те, що в кримінальному процесуальному законі України визначено вичерпне коло учасників кримінального процесу, які мають право вносити клопотання про їх провадження, та перелік суб’єктів, що можуть дати дозвіл на їх здійснення [8]. Рішення про проведення негласних слідчих (розшукових) дій приймає слідчий, прокурор, а у випадках, передбачених КПК, – слідчий суддя за клопотанням прокурора або за клопотанням слідчого, погодженого з прокурором. Слідчий зобов’язаний повідомити прокурора про прийняття рішення щодо проведення певних негласних слідчих (розшукових) дій та отримані результати. Прокурор має право заборонити проведення або припинити подальше проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Разом з тим, у залежності від оперативної ситуації ініціатива щодо визначення логічної послідовності фіксації злочинних дій може належати як слідчому, так і оперативному працівнику.

Під час розслідування будь-яких злочинів, в тому числі й зайняття гральним бізнесом, слідчий змушений діяти в різних умовах і за різних обставин, що виникають унаслідок впливу особливостей цього злочину, зокрема, місця його вчинення, способів його вчинення та приховування, особою реального та номінального організаторів грального бізнесу, взаємозв’язком вчинення злочину з іншими процесами об’єктивної реальності, а також поведінкою і взаємодією учасників кримінального процесу тощо. Усвідомлений і неусвідомлений, а також випадковий вплив зазначених чинників на розслідування злочину формує конкретну обстановку, яка в криміналістиці називається слідчою ситуацією, тому її врахування слідчим у кожному конкретному випадку дозволяє обрати найбільш ефективні напрямки розслідування [9, с. 79–80]. З. Топорецька, провів-

ши дослідження матеріалів кримінальних справ про зайняття гральним бізнесом, виокремлює наступні типові слідчі ситуації, які виникають на початковому етапі розслідування: в органи внутрішніх справ надійшло повідомлення про заняття гральним бізнесом у приміщенні за певною адресою, інформація про особу злочинця та спосіб учинення злочину відсутня; до правоохоронних органів надійшла інформація про спосіб учинення злочину в певному приміщенні, види азартних ігор, які проводяться, особа організатора грального бізнесу (номінального чи реального) невідома; до правоохоронних органів надійшла інформація про факти проведення азартних ігор конкретними особами в певному приміщенні, проте спосіб учинення злочину невідомий; до органів внутрішніх справ надійшло повідомлення про зайняття гральним бізнесом у конкретному приміщенні з повідомленням способу вчинення злочину та особи злочинця; правоохоронні органи самостійно отримали інформацію про заняття гральним бізнесом, виявили предмети чи документи, які свідчать про вчинення цього злочину під час проведення оперативно-розшукової діяльності чи в процесі розслідування інших злочинів [9, с. 82]. На наш погляд, зазначені ситуації можна звести до двох варіантів розвитку оперативно-тактичної ситуації, що складається в процесі виявлення ознак злочинів, пов'язаних із заняттям гральним бізнесом. Перший – інформація отримана з відкритих джерел (скарги громадян, повідомлення службових осіб, звернення депутатів, рапорти працівників адміністративних служб міліції тощо), які об'єднуються однією основною ознакою – в більшості випадків (90,8 %) персонал грального закладу на момент отримання інформації про його функціонування вже є обізнаним з тим, що він зацікавив працівників правоохоронних органів і, як наслідок, організатор вжив відповідні заходи перестороги. В такій ситуації можна з упевненістю стверджувати, що в результаті проведення оперативно-розшукових заходів або негласних слідчих (розшукових) дій буде зафіксована діяльність “низових” ланок (касірів, управлінців, охорони тощо), а організатор продовжить надавати незаконні послуги, але вже в іншому місці і використовуючи інших осіб. Другий варіант оперативно-тактичної ситуації – інформація, отримана з негласних джерел. Можна розраховувати, що організатор (та інші особи, які становлять оперативний інтерес) не обізнані з фактом зацікавленості їхньою діяльністю правоохоронними органами. В такій ситуації є сенс здійснювати документування у рамках оперативно-розшукових справ і проводити негласні слідчі (розшукові) дії за кримінальним провадженням відносно організаторів і власників структур у сфері грального бізнесу.

І в першій, і в другій ситуації оперативні працівники здійснюють взаємодію зі слідчим, відрізняється тільки момент початку взаємодії. З урахуванням зазначеного, ми пропонуємо наступний порядок дій:

– провести попередню правову кваліфікацію кримінального правопорушення за ч. 1 ст. 203² КК України;

– забезпечити реєстрацію в Єдиному реєстрі досудових розслідувань, відкриття кримінального провадження, для чого необхідно зареєструвати повідомлення про вчинення кримінального правопорушення (відповідно до вимог Інструкції про порядок ведення єдиного обліку в органах внутрішніх справ України заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події [10]). Рапорт оперативного працівника реєструється в Журналі єдиного обліку заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події (надалі – ЖСО), який знаходиться в черговій частині, після чого слідчий, якому доручено розгляд матеріалів, відповідно до вимог ч. 1 ст. 214 КПК України невідкладно, але не пізніше 24 годин після подання заяви, зобов'язаний внести відповідні відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань (далі – ЄРДР) із попередньою кваліфікацією;

– слідчий повідомляє оперативний підрозділ про реєстрацію матеріалів у ЄРДР;

– слідчий відповідно до вимог ч. 6 ст. 214 КПК України повідомляє прокурора про початок досудового розслідування;

– надання (слідчим або за його дорученням оперативним працівником) запиту до Державної реєстраційної служби з метою встановлення власника приміщення, в якому надаються послуги у сфері грального бізнесу;

– слідчий ініціює перед прокурором (як процесуальним керівником) необхідність проведення контролю за вчиненням злочину, зокрема у формі контрольованої закупки (ст. 271 КПК України);

– слідчий відповідно до вимог ст.ст. 246, 248 КПК України готує клопотання про надання дозволу на проведення негласної слідчої (розшукової) дії, яке погоджується з прокурором і спрямовується на розгляд слідчому судді;

– клопотання протягом шести годин з моменту його отримання розглядається слідчим суддею та він постановляє ухвалу про дозвіл на проведення зазначеної негласної слідчої (розшукової) дії;

– після отримання ухвали слідчого судді, слідчий згідно з вимогами п. 3 ч. 2 ст. 40 КПК України підготує та направляє доручення керівникові оперативного підрозділу на проведення вказаних негласних слідчих (розшукових) дій. Одноразово відповідно до вимог ст. 273 КПК України (Засоби, що використовуються під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій) керівником органу досудового розслідування, прокурором виноситься постанова про використання заздалегідь ідентифікованих (помічених) засобів;

– під керівництвом слідчого оперативними працівниками здійснюється комплекс заходів із планування фіксації злочинних дій (визначення виконавців, етапи, строки, сили та засоби) і затримання особи, яка організує та надає послуги у сфері грального бізнесу;

– під керівництвом слідчого оперативними працівниками проводиться негласна слідча дія, а саме контролю за вчиненням злочину в формі контрольованої закупки, в ході проведення якої, повинно бути зафіксовано факт отримання виграшу та встановлено, що у приміщенні створено всі необхідні умови для надання послуг у сфері грального бізнесу, а саме: знаходяться ігрові автомати, комп'ютерна техніка у справному стані, працює персонал, який відповідає за прийом грошових коштів, як оплату за гру та виплату грошових коштів у разі виграшу;

– після проведення контрольованої закупки та отримання позитивних результатів слідчий доповідає процесуальному керівнику про виконання негласної слідчої дії;

– безпосередньо після отримання особою коштів і надання послуг у сфері грального бізнесу слідчим та оперативними працівниками на підставі ст.ст. 207, 208 КПК України здійснюється затримання особи;

– слідчим за участю двох понять, оперативних працівників із застосуванням відеозапису з дотриманням вимог ст. 237 КПК України проводиться огляд місця події (місця надання послуг у сфері грального бізнесу). Під час огляду відповідно до вимог ст.ст. 168, 237 КПК України вилучається обладнання, що використовувалося для надання послуг у сфері грального бізнесу, документи, які мають відношення до вчиненого кримінального правопорушення, мобільний телефон і грошові кошти, про що складається протокол огляду;

– оперативні працівники за дорученням слідчого допитують свідків, яким відомо про вчинення кримінального правопорушення (враховуючи, що вони вже встановлені й забезпечено їх покази, що будуть мати доказову силу);

– оперативні працівники за дорученням слідчого допитують свідків, осіб з числа персоналу закладу;

– оперативні працівники за дорученням слідчого допитують гравців, які знаходилися в приміщенні;

– відомості про затримання особи слідчим вносяться до ЄРДР;

– призначення слідчим експертизи грального обладнання та запрошення спеціаліста для огляду гральних автоматів;

– встановлення оперативними працівниками власника приміщення та особи, яка орендує дане приміщення, та проведення їх допиту;

– на підставі ст.ст. 276–278 КПК України готується та оголошується особі узгоджене з прокурором повідомлення про підозру в учиненні кримінального правопорушення, передбаченого ст. 368 КК України;

– відомості про оголошення підозри згідно з вимогами ст. 278 КПК України слідчим вносяться до ЄРДР;

– обирається запобіжний захід, відомості про що вносяться слідчим до ЄРДР;

– у подальшому оперативним підрозділом здійснюється супроводження досудового слідства у кримінальному провадженні лише в межах доручень слідчого;

– складання обвинувального акту.

Таким чином, нами визначено особливості взаємодії оперативних працівників і слідчих у процесі фіксації злочинів, що пов'язані із заняттям гральним бізнесом, з урахуванням положень сучасного кримінально-процесуального законодавства.

Список використаних джерел

1. Про заборону грального бізнесу в Україні : Закон України від 15 трав. 2009 р. № 1334-VI / [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://zakon1.rada.gov.ua>.

2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення законодавства про заборону грального бізнесу в Україні : Закон України від 22 груд. 2010 р. № 2852-VI / [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://zakon1.rada.gov.ua>.

3. Кримінальний кодекс України від 5 квіт. 2001 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25, 26. – Ст. 131.

4. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квіт. 2012 р. / [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://gska2.rada.gov.ua>.

5. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18 лют. 1992 р. № 2135-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 22. – Ст. 303.

6. Баганець О. Переваги та недоліки нового КПК. Пропозиції щодо внесення змін та доповнень до нового Кримінального процесуального кодексу України [Електронний ресурс] / О. Баганець. – Режим доступу :

<http://www.yuricom.com/ua/consultation/faq/?id=10636>.

7. Про організацію взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами внутрішніх справ у попередженні, виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень : Наказ МВС України від 14 серп. 2012 р. № 700 / Відомчий документ.

8. Скулиш Є. Негласні слідчі (розшукові) дії за кримінально-процесуальним законодавством України / Є. Скулиш // Вісник Нац. акад. прокуратури України. – 2012. – № 2 (26). – С. 34–39

9. Топорецька З. М. Особливості розслідування зайняття гральним бізнесом : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Топорецька Зоряна Миколаївна. – К., 2012. – 225 с.

10. Про затвердження Інструкції про порядок ведення єдиного обліку в органах і підрозділах внутрішніх справ України заяв та повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події : Наказ МВС України від 19 листоп. 2012 р. № 1050 / Відомчий документ.

В статтє рассматривается взаимодействие оперативных подразделений со следователями в процессе фиксации преступлений, связанных с занятием игорным бизнесом.

The article deals with the interaction of operative subdivisions with the investigators in the process of fixing crimes related to gambling industry.

Стаття надійшла до редакції журналу 29 квітня 2014 року.